



ВИНЯТКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВОГО АВТОРСЬКОГО ПРАВА ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Валентина Троцька,

завідувачка сектору суміжних прав відділу

авторського права і суміжних прав

НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

ID ORCID: 0000-0002-7579-1877

У статті здійснено аналіз та узагальнення норм Закону Великої Британії «Про авторське право, зразки та патенти» (The Copyright, Designs and Patents Act), що стосуються винятків з авторського права. Визначено основні характеристики доктрини «fair dealing». Здійснено порівняння з положеннями про вільне використання творів, визначеними в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Описано відмінності між доктринами «fair dealing» та «вільного використання творів». Детально досліджено ті винятки з авторського права, визначені в Законі Великої Британії, які в законі України відсутні. Розглянуто умови, за дотримання яких використання творів особою не вважатиметься порушенням авторського права. Надано пропозиції з удосконалення національного законодавства, з урахуванням результатів проведеного дослідження.

Ключові слова: винятки з авторського права, обмеження прав авторів, вільне використання творів, доктрина «fair dealing»

Зміни до Закону Великої Британії «Про авторське право, зразки та патенти» (The Copyright, Designs and Patents Act), прийнятого в 1988 році, вносили неодноразово (далі — Закон Великої Британії) [1]. Положення про винятки з авторського права, визначені в цьому законі, допрацьовували та доповнювали. Найбільш суттєві зміни було внесено у 2014 році, згідно з ними розширено сферу використання винятків з урахуванням відносин, що виникають у цифровому середовищі. Відповідно до Закону Великої Британії застосовується доктрина «fair dealing» («добросовісної (чесної) поведінки»), що має певні особливості порівняно з нормами про вільне

використання творів, передбаченими в Законі України «Про авторське право і суміжні права» (далі — Закон України) [2]. Доктрина «fair dealing» притаманна законодавству про авторське право також інших країн, зокрема, Канади, Індії, Австралії, Сінгапуру. Тому існує потреба на прикладі Закону Великої Британії розглянути особливості її застосування. Незважаючи на вихід останньої з ЄС, правовий аналіз винятків з авторського права, передбачених у законі цієї країни, становить теоретичний і практичний інтерес. Оскільки триває процес удосконалення норм Закону України, дослідження положень законів іноземних країн є особливо актуальним.



АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

Закон Великої Британії, як країни, що має багаторічний досвід охорони авторського права¹, завжди привертала увагу дослідників. Вітчизняними науковцями переважно здійснювалося дослідження загальних норм цього закону (М. Дашян, В. Дроб'язко, І. Мирських та ін.). Іноземними вченими приділено чимало уваги вивченню та аналізу доктрини «fair dealing». Варто згадати роботи А. Aronsson-Storrier, М. Brenncke, L. Owen, D. Mendis, J. Parkin, В. Калятіна, Л. Сагдеевої, Г. Мхоян, К. Демиденко та інших. Існують точкові дослідження винятків з авторського права, передбачених у Законі Великої Британії, наприклад, використання творів для створення пародій і карикатури (Р. Ситдікова, К. Старостіна [3]), використання творів у бібліотечному обслуговуванні (Р. Поліщук Р. [4]). Однак, комплексного дослідження винятків з авторського права, зокрема, у контексті внесених змін у 2014 році до цього закону, здійснення порівняльного аналізу з відповідними нормами національного законодавства не здійснювалося.

Метою цієї статті є детальне дослідження винятків з авторського права, передбачених Законом Великої Британії, внесених для врегулювання відносин, пов'язаних із розвитком цифрового середовища, надання пропозицій з удосконалення відповідних норм про обмеження майнових авторських прав, передбачених у Законі України, з урахуванням результатів проведеного дослідження.

Положення глави III Закону Великої Британії стосуються дозволених дій стосовно творів («Acts Permitted in relation to Copyright Works»). У статтях застосовуються терміни «винятки» («Exceptions to right», «Copyright Exceptions»), «добросовісна (чесна) поведінка» («Fair dealing»). Визначено дії, що можуть бути здійснені особами з метою використання

творів, які можуть «стосуватися лише питання про порушення авторського права і не зачіпають будь-яке інше право чи обов'язок, що обмежує вчинення зазначених дій» (ст. 28 Закону Великої Британії). Тобто визначено винятки з авторського права, коли використання будь-якою особою творів не вважатиметься порушенням авторського права. Таке формулювання відрізняється від положень вітчизняного законодавства. У статтях 21–25 Закону України визначено випадки вільного використання творів, тобто без дозволу суб'єкта авторського права і без виплати йому винагороди, з дотриманням умов, визначених у цих статтях закону. Наприклад, у ст. 21 зазначено, що використання творів «без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається...» На відміну від національних норм, у Законі Великої Британії зроблено акцент не на бездозвільному, безкоштовному використанні твору, а на тому, що використання твору, у визначених цим законом винятках, не вважатиметься порушенням авторського права. Такий підхід вважається основою доктрини «fair dealing». Доктрина, визначена у вказаному законі, застосовується для встановлення на практиці в кожному конкретному випадку правомірності дій особи. Незважаючи на вказані відмінності, доктрини «fair dealing» та «вільного використання» не протирічать одна одній, а є подібними в частині визначення винятків з авторського права, коли майнові права суб'єктів авторського права обмежені, відтак використання творів будь-якими особами не вважатиметься порушенням цього права.

Умовно всі винятки з авторського права, передбачені в Законі Великої Британії, поділяють на:

1. Основні винятки.

¹ Винятки з авторського права враховують багаторічний досвід охорони авторського права, уперше започаткованого саме у Великій Британії, з прийняттям у 1710 році Статуту королеви Анни.



2. Винятки в інтересах осіб з інвалідністю по зору.
3. Винятки для навчальних закладів.
4. Винятки для бібліотек, архівів.
5. Винятки з метою державного управління.
6. Винятки з авторського права на комп'ютерні програми, бази даних.
7. Інші винятки.

I. Основні винятки

До основних винятків належать:

- 1) відтворення тимчасових копій творів (ст. 28А);
- 2) дослідження та приватне навчання (ст. 29);
- 3) аналіз даних і тексту з метою некомерційних досліджень (ст. 29А);
- 4) критика, огляд, цитування з інформаційною метою (ст. 30);
- 5) карикатура, пародія і стилізація (pastiche) (ст. 30А);
- 6) випадкове включення твору в інший авторський матеріал (ст. 31).

Зосередимо увагу на винятках, які є новими для вітчизняного законодавства.

Норми про відтворення тимчасових копій творів, що містяться в Законі Великої Британії, запозичені зі ст. 5 (1) Директиви Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав у інформаційному суспільстві (далі — Директива про інформаційне суспільство). Таке відтворення стало можливим завдяки розвитку цифрових технологій, пов'язане з технічним посередництвом у переданні твору засобами зв'язку та доступу до нього за допомогою комп'ютерних технологій. У Законі України подібні положення наразі відсутні. Будь-яке відтворення творів (тимчасове чи постійне) можливе лише з дозволу суб'єктів авторського права, за винятком ви-

падків, встановлених статтями 21–25 цього закону, до яких вільне тимчасове відтворення творів не входить. Варто додати, що на дату написання цієї статті Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України розроблено нову редакцію проекту Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі — Проект Закону)². Вказаний проект містить відповідні положення про вільне тимчасове відтворення творів.

Норми про аналіз даних і тексту з метою некомерційних досліджень було внесено до Закону Великої Британії у 2014 році (ст. 29А). Відповідні положення передбачені також у ст. 3 нової Директиви ЄС № 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право в єдиному цифровому ринку. Згідно із Законом Великої Британії використання творів для обчислювального аналізу з метою некомерційних досліджень не вважатиметься порушенням авторського права, якщо особа має законний доступ до твору, а твір «супроводжується підтвердженням», якщо це практично можливо. Під останнім мається на увазі зазначення джерела запозичення твору та імені автора. Відповідні норми про вільний аналіз даних і тексту з метою некомерційних досліджень у Законі України відсутні, хоча здійснювалися спроби введення таких положень у Проекті Закону, однак їх було виключено. Аргументом стало те, що норми є новими, тому потребують аналізу практичного застосування з урахуванням європейського досвіду та судової практики³.

Згідно з положеннями про випадкове включення твору в інший авторський матеріал (ст. 31 Закону Великої Британії) не вважатиметься порушен-

² Проект Закону розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства для громадського обговорення 10 березня 2020 року (<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c7b9e32-1995-4b66-995a-4ab3dcac1a8f&title=ProktZakonuUkrainiproAvtorskePravoISumizhniPrava>).

³ Зокрема, такого рішення дійшли учасники Семінару з розвитку законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, організованого CLDP у співпраці з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (м. Київ, 12–13 вересня 2019 року).



ням авторського права випадкове включення твору у твір образотворчого мистецтва, звукозапис, фільм чи трансляцію передачі мовлення. Відповідні норми визначені в п. «і» ст. 5 (3) Директиви про інформаційне суспільство. Однак, вони є малоінформативними (зазначено лише виняток та обмеження щодо «випадкового включення твору або іншого об'єкта в інший матеріал»). На відміну від норм директиви в Законі Великої Британії наведено норми, уточнені та доповнені виключеннями. Не розглядаються як випадково включені такі об'єкти: «музичний твір, слова тексту, вимовлені або оспівані разом з музикою, звукозапис чи трансляція передачі мовлення, яка включає музичний твір або такі слова..., за умови якщо вони включені умисно». Відповідні положення про вільне використання творів у Законі України відсутні. Практика використання творів шляхом випадкового їх включення в інший авторський матеріал, особливо в аудіовізуальній сфері у процесі створення фільмів, досить поширена. Тому відповідні норми доцільно врахувати при вдосконаленні положень Закону України.

II. Винятки в інтересах осіб з інвалідністю по зору

Норми Закону Великої Британії відповідають положенням Марракеського договору про полегшення доступу до опублікованих творів осіб із порушенням зору та осіб з обмеженими можливостями читати друкований текст, прийнятого у 2013 році (далі — Марракеський договір). Встановлено, що не вважатиметься порушенням авторського права відтворення творів у доступному форматі особою для приватного використання чи особою, яка діє від імені інваліда та в його інтересах. У ст. 31F Закону Великої Британії наведено визначення терміну «особа з інвалідністю» («disabled person»)⁴. Отож, це особа, яка має фізичні порушення, що заважають їй користуватися творами в значній мірі, на відміну від особи, яка не має такого порушення. При цьому доповнено та роз'яснено, що «людина не вважається інвалідом через порушення зору, яке може бути виправлене, наприклад, за допомогою використання коригуючих лінз, до рівня, прийнятого для читання без спеціального рівня або виду світла».

Забезпечення потреб осіб з інвалідністю по зору творами в доступному форматі здійснюється через діяльність уповноважених органів, які опікуються цими питаннями, зокрема, шляхом виготовлення та розповсюдження творів для таких осіб. Цікаво, що згідно з терміном, наведеним у ст. 31F цього закону, «уповноваженим органом» («authorised body») може вважатися:

1) навчальний заклад або

2) орган, який провадить діяльність без мети отримання прибутку. Тобто, уповноваженим органом, окрім навчального закладу, може бути будь-який орган, основною ознакою діяльності якого є неприбутковість. Зважаючи на це, перелік неприбуткових органів може бути досить широким: від бібліотек до державних установ, які діють в інтересах осіб з інвалідністю по зору. Уповноважений орган має право на неприбутковій основі виготовляти, розповсюджувати, передавати в прокат, а також надавати доступ до копії твору в доступному форматі для особистого використання вказаних осіб у Великій Британії чи іншій державі Європейського Союзу (ст. 31В). Згідно з інформацією, розміщеною на офіційному веб-сайті ВОІВ, Євросоюз ратифікував Марракеський договір 1 жовтня 2018 року [5]. Однак, як відомо, Велика Британія вийшла зі складу ЄС 1 лютого 2020 року, тому на практиці діятимуть вище-

⁴ «Disabled person» means a person who has a physical or mental impairment which prevents the person from enjoying a copyright work to substantially the same degree as a person who does not have that impairment, and «disability» is to be construed accordingly (ст. 31F Закону Великої Британії).



наведені норми, допоки країна не ратифікує Марракеський договір та матиме переваги у співпраці з усіма країнами-підписантами цього договору.

Уповноважений орган має право поширювати копії творів у доступному форматі лише особам з інвалідністю по зору або іншим неприбутковим уповноваженим органам та зобов'язаний вживати відповідних заходів з метою запобігання та недопущення неправомірного поширення копій таких творів третіми особами, зокрема, застосовувати технічні засоби захисту. До того ж, уповноважений орган повинен вести облік творів у доступному форматі, опубліковувати та оновлювати інформацію на власному веб-сайті або через офлайн-канали.

Відповідні положення в Законі України наразі відсутні. На жаль, Україна досі не є учасницею Марракеського договору, хоча роботу з підготовки документів щодо його ратифікації вже розпочато⁵. Важливо, що у Проекті Закону запропоновано введення нової статті «Вільне використання твору в інтересах особи з обмеженнями сприйняття друкованої інформації через інвалідність», норми якої приведено у відповідність до положень Марракеського договору. Водночас, доцільно врахувати положення Закону Великої Британії щодо зобов'язання уповноваженого органу здійснювати облік творів у доступному форматі та оприлюднювати (опубліковувати) інформацію про них. Це дасть можливість поширювати інформацію для налагодження співпраці з обміну копіями творів у доступному форматі між відповідними неприбутковими організаціями, а відтак і надавати більшу можливість доступу до таких творів осіб з інвалідністю по зору.

III. Винятки для навчальних закладів

До таких винятків належать:

- 1) використання ілюстрацій для навчання (ст. 32);
- 2) антології та інші збірники для навчальних цілей (ст. 33);
- 3) виконання або показ твору в процесі навчальної діяльності (ст. 34);
- 4) запис навчальними закладами передач мовлення (ст. 35);
- 5) використання уривків творів (ст. 36);
- 6) позичання примірників творів (ст. 36А).

Цікаво, що в законі встановлено обсяг включення уривків із творів до збірників, зокрема, підручників, для навчання. Так, не вважатиметься порушенням авторського права включення не більше двох уривків із твору того самого автора, виданого тим самим видавцем, протягом п'яти років. Це означає, що включення більшої кількості уривків із творів у зазначений термін, без дозволу правовласника та без виплати йому винагороди, вважатиметься неправомірним. Встановлено також обсяг відтворення уривків (цитат) і використання твору навчальним закладом — не більше 5 % твору в будь-який період, що становить 12 місяців (ст. 36).

Не вважатиметься порушенням авторського права використання твору такими способами:

- виконання літературного, драматичного чи музичного твору перед аудиторією, що складається з учителів та учнів навчального закладу, інших осіб, безпосередньо пов'язаних із діяльністю цього закладу;
- відтворення або показ звукозапису, фільму чи трансляції передачі перед такою аудиторією в навчальному закладі з метою навчання;
- запис передачі або відтворення копії такого запису навчальним закладом (або від його імені) для освітніх некомерційних цілей цього закладу, що надаються

⁵ Інформація щодо підготовки документів для ратифікації Марракеського договору висвітлювалася міністерством на семінарі з розвитку законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, організованому CLDP у співпраці з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (м. Київ, 12–13 вересня 2019 року).



учням, у тому числі дистанційно за допомогою захищеної електронної мережі, доступної лише учням та персоналу закладу.

Як бачимо, у Законі Великої Британії винятки з авторського права для навчання є деталізованими. На відміну від наведеного, у п. 2 ст. 21, ст. 23 Закону України відповідні норми про вільне використання творів для навчання є узагальненими. Положення про вільне публічне виконання творів у навчальному закладі, запис передачі, відтворення творів для дистанційного навчання наразі відсутні. Останні запропоновано в Проекті Закону. Як засвідчила практика віддаленого онлайн навчання під час карантину, пов'язаного з пандемією коронавірусу 2020 року, наведені норми про винятки з авторського права для дистанційного навчання мають особливе практичне застосування. Отож, існує потреба у врахуванні відповідних норм у Законі України.

IV. Винятки для бібліотек та архівів

До винятків належать такі:

- 1) позичання примірників творів бібліотеками, архівами (ст. 40А);
- 2) надання доступу до творів бібліотекарями через спеціальні термінали (ст. 40В);
- 3) відтворення бібліотекарями: надання одиничних примірників (копій) творів іншим бібліотекам (ст. 41);
- 4) відтворення бібліотекарями: заміна примірників творів (ст. 42);
- 5) відтворення бібліотекарями: одиничні примірники (копії) опублікованих творів (ст. 42А);
- 6) відтворення бібліотекарями або архівістами: одиничні примірники (копії) неопублікованих творів (ст. 43);
- 7) умови експорту примірників (копій) творів (ст. 44);
- 8) депозити бібліотеки (ст. 44А).

Наведені винятки з авторського права поширюються на неприбуткові публічні бібліотеки та бібліотеки навчальних закладів, архіви, а також на

неприбуткові музеї (статті 40В, 42). Надання примірників (копій) творів працівниками бібліотек дозволяється через спеціальні термінали, у яких існує можливість відтворити та отримати доступ до творів завдяки комп'ютерній техніці, розміщеній у приміщенні закладу, за таких умов: твір правомірно придбаний закладом; твір надається особам для цілей дослідження або приватного навчання; примірники (копії) можуть бути доступні відповідно до умов відкритого доступу чи ліцензування (ст. 40В).

Бібліотекар має право відтворити примірник (копію) опублікованого твору (чи частини) і надати його іншій бібліотеці за таких умов: примірник (копія) надається у відповідь на запит іншої неприбуткової бібліотеки; на момент виготовлення бібліотекар не знає або не може обґрунтовано знати імені та адреси правовласника, у якого потрібно отримати дозвіл на відтворення твору (ст. 41). Наведені положення не поширюються на примірники (копії) статті з періодичного видання.

У статтях 42А, 43 Закону Великої Британії передбачено, що не вважатиметься порушенням авторського права, якщо бібліотекар чи архівіст відтворить одну статтю в будь-якому одному номері періодичного видання або частину будь-якого іншого опублікованого твору за таких умов: примірник (копія) надається на письмовий запит (декларацію) особи; бібліотекар чи архівіст не може знати, що інформація, вказана у запиті, є неправдивою. До 1 червня 2014 року бібліотеки та архіви використовували примірну Деклараційну форму. З розвитком цифрових бібліотек, електронних архівів запит спростили, він може бути наданий у письмовій формі на електронну пошту чи за допомогою іншої форми електронного зв'язку [6]. При цьому передбачено вимоги до інформації, яка повинна зазначатися у запиті. Зокрема, має бути вказано: ім'я особи; заяву про те, що особа раніше не отримувала примірник (копію) цього



твору в іншій бібліотеці, архіві; мету отримання примірника (копії), наприклад, для наукового або приватного дослідження в некомерційних цілях; гарантії, що жодна інша особа, з якою вона працює чи вчиться, не надавала запит на отримання того самого твору, приблизно в той же час, для подібної мети. Якщо ж буде встановлено, що особа надала неправдиву інформацію, то вважається, що ця особа, а не бібліотекар чи архівіст, порушує авторське право, відтак може бути притягнена до відповідальності. Виключення становитимуть випадки, коли особа доведе, що твір опубліковано чи повідомлено громадськості до дати його зберігання в бібліотеці чи архіві, або правласник заборонив відтворювати твір, а бібліотекар чи архівіст знають або повинні знати цей факт.

Якщо порівнювати з нормами Закону України, то, на відміну від Закону Великої Британії, національні бібліотеки, архіви мають менше можливостей вільного використання творів, що значно звужує права бібліотек, архівів в умовах розвитку цифрових технологій, коли є потреба у відтворенні (оцифруванні) творів. Наприклад, відповідно до ст. 22 Закону України дозволено вільне репрографічне відтворення творів, тобто ксерокопіювання творів бібліотеками, архівами. Вільне використання не поширюється на відтворення творів у цифровій формі. Позитивним є те, що у Проекті Закону запропоновано зміни щодо вільного відтворення творів бібліотеками, архівами і визначено умови такого відтворення.

V. Винятки з метою державного управління

До таких винятків належать, зокрема:

- 1) відтворення творів з метою парламентського та судового провадження (ст. 45);
- 2) королівські комісії та встановлені законом розслідування (ст. 46);
- 3) матеріал, відкритий для публічної перевірки, або матеріал, що міститься в офіційному реєстрі (ст. 47).

У Законі Великої Британії встановлено, що не вважатиметься порушенням авторського права відтворення творів з метою здійснення парламентського та судового провадження. Натомість згідно зі ст. 21 Закону України вільне відтворення творів стосується лише відтворення творів для судового та адміністративного провадження. Тому пропонується доповнити норми Закону України, дозволивши вільне відтворення творів з метою здійснення парламентського провадження.

У Законі Великої Британії також передбачено, що не вважатиметься порушенням авторського права на літературний твір відтворення тієї його частини, яка містить фактичну інформацію будь-якого опису або повноваження відповідної особи з метою, яка не передбачає видання примірників цього твору, якщо матеріал є відкритим для публічного доступу відповідно до встановленої законом вимоги або є у офіційному реєстрі. Останнє положення відповідає нормам про твори, які не охороняються. Такі положення визначені в ст. 10 Закону України та стосуються, зокрема, законодавчих актів, виданих державними органами. Разом з тим, з практичної точки зору цікавими є винятки, що стосуються дозволеного відтворення творів з офіційних реєстрів, передбачених законом. Вважаємо за доцільне розглянути питання про включення таких норм у Закон України.

VI. Винятки з авторського права на комп'ютерні програми

До таких винятків належать:

- 1) резервне відтворення примірників (копій) комп'ютерних програм (ст. 50А);
- 2) декомпіляція (ст. 50В);
- 3) спостереження, вивчення та тестування комп'ютерних програм (ст. 50ВА);
- 4) інші дії, дозволені законним користувачам (ст. 50С).

Норми Закону Великої Британії враховують положення Директиви Ради Європейського співтовариства про пра-



АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

вову охорону комп'ютерних програм (91/250/ЄЕС), зі змінами. Так, не вважається порушенням авторського права правомірне використання комп'ютерної програми шляхом створення резервних примірників (копій), здійснення декомпіляції, використання з метою приватного дослідження або виправлення помилок. Передбачено певні уточнення. Наприклад, умови щодо декомпіляції не виконуються, якщо законний користувач: (а) може знайти інформацію, необхідну для досягнення дозволеної мети; (б) не потребує таких дій, які необхідні для досягнення дозволеної мети; (с) надає інформацію, отриману декомпіляцією, будь-якій особі, якій не потрібно її надавати для досягнення дозволеної мети; або (д) використовує інформацію, щоб створити програму, яка по суті схожа на декомпільовану комп'ютерну програму, або робити інші дії, обмежені авторським правом (ст. 50В).

Серед інших винятків, визначених у Законі Великої Британії, доцільно згадати про дозволене відтворення творів архітектури, скульптури, творів образотворчого мистецтва, розміщених у громадських місцях (так звана «свобода панорами»). Не вважається порушенням авторського права створення фотографій, аудіовізуальних творів (фільмів), «трансляції візуального зображення» шляхом фіксації вищевказаних творів (ст. 62). На відміну від наведених норм, у Законі України відповідні положення наразі відсутні⁶.

Окрім того, згідно зі ст. 72В Закону Великої Британії не вважається порушенням авторського права відтворення або публічний показ трансляції передачі, а також фільму та звукозапису, якщо використання необхідне для демонстрації чи ремонту радіо, телевізорів і подібного обладнання для прийому трансляцій передачі. Наведені

норми Закону Великої Британії запозичені зі ст. 5 (3) Директиви про інформаційне суспільство. Варто зазначити, що такі положення в Законі України наразі відсутні. Передбачення відповідних норм у законі, а також умов вільного використання матиме важливе практичне значення⁷.

Цікавими з практичної точки зору є статті 54, 55 Закону Великої Британії, якими встановлено охорону авторським правом шрифтів, а також передбачено винятки з такої охорони. Зокрема, не вважається порушенням авторського права «використання шрифтів при звичайному наборі тексту, складанні тексту, наборі тексту та друку, або володіння шрифтом для такого використання» (ст. 54). Водночас, виробництво, імпорту чи продаж предметів, спеціально розроблених або пристосованих для виготовлення матеріалів шрифту, вважається порушенням авторського права. Строк чинності авторського права на дизайн шрифту становить 25 років. Після закінчення 25 років з кінця календарного року, у якому оприлюднено («продано») перші статті з відповідним шрифтом, останній може бути вільно відтворений з таких статей (ст. 55).

У Законі України окремі положення щодо охорони прав на шрифти відсутні. Водночас, у ст. 17 Проекту Закону запропоновано охорону авторським правом шрифтів як творів художнього дизайну та (або) комп'ютерних програм. Однак, винятків з цієї охорони не передбачено. Зважаючи на те, наскільки поширеним є використання шрифтів серед користувачів при наборі тексту відповідним шрифтом за допомогою комп'ютера (Times New Roman, Arial, Georgia, Calibri тощо), доцільно розглянути питання про врахування положень вказаних статей Закону Великої Британії.

У досліджуваних статтях цього закону встановлено, що винятки з авторсько-

⁶ Відповідні норми про «свободу панорами» запропоновані в Проекті Закону.

⁷ Відповідні норми про вільне відтворення творів з метою перевірки роботи телерадіоапаратури запропоновано в Проекті Закону.



го права передбачають позадоговірне використання. Положення договорів, що обмежують отримання особою вигоди від таких винятків, не підлягають виконанню. Тобто, існує застереження для недобросовісних правовласників стосовно заборони встановлення в договорах норм, які не дозволяли б вчиняти дозволені дії чи визначали б обмежувальні умови, наприклад, неможливість доступу до творів, виплати винагороди у тих випадках, коли можуть застосовуватися норми про винятки з авторського права. Уведення таких норм має особливе значення у зв'язку з виключними правами авторів надавати дозвіл на доступ до творів у цифровій мережі⁸, передбаченими в міжнародному та національному законодавствах у сфері авторського права. Наведені права дають можливість авторам визначати умови доступу до творів, навіть у тих випадках, коли використання творів має бути вільним. Тому застереження щодо добросовісності дій сторін договірних відносин, передбачені в Законі Великої Британії, доцільно передбачити й у Законі України.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що на відміну від Закону України «Про авторське право і суміжні права» у Законі Великої Британії «Про авторське право, зразки та патенти» перелік винятків з авторського права є розширеним. У законі цієї країни враховано практично всі винятки та обмеження авторського права, передбачені в європейському законодавстві. Умови, за дотримання яких використання творів особою не вважатиметься порушенням авторського права, досить деталізовані. Натомість у Законі України такі обмеження майнових авторських прав, як: тимчасове відтворення творів, свобода панорами, відтворення творів для здійснення парла-

ментських процедур, відтворення творів для демонстрації чи ремонту обладнання, наразі відсутні. Чинні норми Закону України, що стосуються вільного відтворення творів для навчання, відтворення творів бібліотеками, архівами потребують уточнення. Практичне значення становлять норми про винятки з охорони авторського права на шрифти. Обмеженість певних винятків у вітчизняному законодавстві негативно позначається на можливості вільного використання творів, що значно звужує права та інтереси національних бібліотек, архівів, навчальних закладів в умовах розвитку цифрових технологій, коли існує потреба у відтворенні (оцифруванні) творів. Проведене дослідження може бути корисним з огляду на те, що в Україні наразі триває діяльність з удосконалення національного законодавства з авторського права і суміжних прав. ●

⁸ Виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти: подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором (ч. 3 ст. 15 Закону України).



Список використаних джерел / List of references

1. *The Copyright, Designs and Patents Act 1988.* URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gb/gb229en.pdf>
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/772818/copyright-designs-and-patents-act-1988.pdf.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 13. Ст. 64.
3. Ситдикова Р., Старостина Е. *Исключение из авторских прав на пародии и карикатуры по законодательству Великобритании.* URL: <http://iii.ua/ru/fund/avtorskoe-pravo-i-smeznyie-prava-2015-no-7>.
4. Поліщук Р. Проблеми захисту авторського права в бібліотечному обслуговуванні. Вісник Книжкової палати. 2010. № 3. С. 35–38.
5. Договори, административные функции которых выполняет ВОИС. URL: https://www.wipo.int/treaties/ru/ShowResults.jsp?lang=ru&treaty_id=843.
6. UK Exceptions to copyright. URL: <https://naomikorn.com/2016/10/23/uk-exceptions-to-copyright>.

1. *The Copyright, Designs and Patents Act 1988.* URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gb/gb229en.pdf>
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/772818/copyright-designs-and-patents-act-1988.pdf.
2. *Zakon Ukrainy «Pro avtorske pravo i sumizhni prava».* Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 1994, № 13, st. 64..
3. Sytdykova R., Starostyna E. *Isklyuchenye yz avtorskykh prav na parodyu i karykatury po zakonodatelstvu Velykobrytanuu.* URL: <http://iii.ua/ru/fund/avtorskoe-pravo-i-smeznyie-prava-2015-no-7>.
4. Polishchuk R. *Problemy zakhystu avtorskoho prava v bibliotechnomu obsluhovuvanni // Visnyk Knyzhkovoï palaty.* 2010. No 3. S. 35–38.
5. *Dohovori, admynystratyvnie funktsiy kotorikh vipolniaet VOYS.* URL: https://www.wipo.int/treaties/ru/ShowResults.jsp?lang=ru&treaty_id=843.
6. UK Exceptions to copyright URL: <https://naomikorn.com/2016/10/23/uk-exceptions-to-copyright>.

Надійшла до редакції 11.05.2020 року

Троцька В. Исключения и ограничения имущественного авторского права в соответствии с законодательством Великобритании и Украины: сравнительный анализ. В статье осуществлен анализ и обобщение норм Закона Великобритании «Об авторском праве, образцах и патентах» (The Copyright, Designs and Patents Act) относительно исключений из авторского права. Определены основные характеристики доктрины «fair dealing». Осуществлено сравнение с положениями о свободном использовании произведений, предусмотренными в Законе Украины «Об авторском праве и смежных правах». Описаны различия между доктринами «fair dealing» и «свободного использования произведений». Подробно исследованы те исключения из авторского права, предусмотренные в Законе Великобритании, которые в Законе Украины отсутствуют. Рассмотрены условия, при соблюдении которых использование произведений не будет считаться нарушением авторских прав. Представлены предложения по совершенствованию национального законодательства, с учетом результатов проведенного исследования.

Ключевые слова: исключения из авторского права, ограничения прав авторов, свободное использование произведений, доктрина «fair dealing»



Trotska V. Exceptions and limitations on property copyright according to the laws of the United Kingdom and Ukraine: a comparative analysis. The author in the article explores the provisions of «The Copyright, Designs and Patents Act», concerning exceptions to copyright (Copyright Exceptions).

The article describes the provisions of the Chapter III of the UK law «Acts Permitted in relation to Copyright Works».

It is established that Copyright Exceptions allow the use of works by any person that will not be considered as copyright infringement in compliance with the conditions specified by law. This formulation differs from the norms of national legislation.

Articles 21–25 of the Law of Ukraine define the norms on free use of works. In general, works may be used without the permission of the copyright subject and without payment of remuneration for compliance with the conditions specified in these articles of the Law.

Unlike national law, UK law provides exceptions where the use of work will not be considered as copyright infringement. This approach is considered the basis of the doctrine of «fair dealing». The doctrine defined by UK law is used to establish in practice in each case legality of actions of the person.

A comparison is made between «the free use» and «fair dealing». The difference between these concepts are established. Despite these differences, the doctrines of «fair dealing» and «free use» do not contradict each other. They are similar in terms of defining exceptions to copyright, when the property rights of copyright holders are limited, so the use of works by any person will not be considered as infringement of this right.

The article analyzes main exceptions, provided by the UK Act:

1. Exceptions in the interests of persons with visual disabilities.
2. Exceptions for educational establishments.
3. Exceptions for libraries, archives.
4. Exceptions for the purpose of parliamentary and judicial proceedings.
5. Exceptions to copyright in computer programs, databases.
6. Other exceptions.

The author describes in detail Copyright Exceptions that are new to national legislation.

Based on the analysis, the author draws conclusions. Unlike the Law of Ukraine, the list of copyright exceptions in the UK Law is expanded.

The law of this country takes into account almost all exceptions and limitations to copyright provided by European law. The conditions under which the use of a work by a person will not be considered as copyright infringement are quite detailed.

Unlike the law of the United Kingdom, the Law of Ukraine does not currently have such restrictions on property copyrights as «Making of temporary copies», «freedom of panorama», «reproduction of works for the purpose of parliamentary proceedings», «reproduction of works for demonstration or repair of equipment».

The current provisions of the Law of Ukraine about the free use of works need to be supplemented. Regulations about the free reproduction of works for study, reproduction of works by libraries, archives need to be clarified.

The author in the article analyses the other issue of application of copyright exceptions and provides proposals for amendments to national copyright law.

Key words: exceptions to copyright, restriction of copyright, free use of works, doctrine of «fair dealing»